

LIGETI DÁVID

A PREVENTÍV HÁBORÚ APOSTOLA. FRANZ CONRAD VON HÖTZENDORF TÁBORNOK A MONARCHIA VEZÉRKARÁNAK ÉLÉN (1906–1911)

BEVEZETÉS

„Egy erős, szilárd, jól felszerelt hadsereg soha nem volt nagyobb szükség, mint most!” (Conrad, 1908)¹

1906. november 18-án I. Ferenc József a Monarchia Összes Fegyveres Erői Vezérkarának Főnökévé² nevezte ki Franz Conrad von Hötzendorf altábornagyot.³ Ezt a beosztást a tábornok egy év megszakítással egészen 1917. március 1-ig töltötte be, és operatív értelemben ő irányította a dualista állam haderejét az I. világháború első harminckét hónapja során. Mindebből következően, Conrad neve⁴ a legismertebb a Monarchia nagy háborúban szolgált tábornoki karában mind a hazai, mind a nemzetközi közvélemény számára, és ez teszi indokolttá, hogy a tábornok 1906 és 1911 közötti tevékenységét – amikor első ízben töltötte be ezt a beosztást – áttekintsük.

Az altábornagy a dualista állam egyik legtermékenyebb katonai szakírójának számított, és korábban már számos rangos beosztást is betöltött a haderő kötelékében. 1895-ben a császári és királyi 1. gyalogezred parancsnoka lett,⁵ majd 1899-ben

¹ Feldmarschall CONRAD [Franz Conrad von Hötzendorf]: *Aus meiner Dienstzeit (1906–1918)*. I. köt. Wien–Berlin–Leipzig–München, Rikola, 1921. 77. (a továbbiakban: CONRAD, 1921.) Conrad 1908. április 15-i megállapítása, amelyet Ferenc Józsefnek mondott egy audiencián.

² A beosztás német elnevezése 1907-ig Chef des Generalstabes der gesamten bewaffneten Macht volt, amelyben ekkor – Conrad kezdeményezésére – a „der” birtokos névmást für-re változtatták. Így magyarul az Összes Fegyveres Erőkért felelős Vezérkar főnöke lett a beosztás elnevezése. REGELE, Oskar: *Generalstabschefs aus 4 Jahrhunderten*. Wien, Herold, 1966. 38. Bár maradéktalanul nem precíz, stilisztikai okokból használni fogom a „vezérkari főnök” fogalmat is.

³ Franz Conrad von Hötzendorf (1852–1925) gróf, cs. és kir. tábornagy. Főbb életrajzi adatait lásd: BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok és tábornagynagynok*. Budapest, Argumentum, 2010. 100–103. (a továbbiakban: BALLA, 2010.) A soron következő életrajzi hivatkozásokban is az illető legmagasabb rendfokozatát/nemesi rangját adom meg.

⁴ Hangsúlyozni szükséges a gyakori tévedések miatt, hogy Conrad a tábornok vezetékeve volt, keresztneve pedig Franz. A szintén viszonylag sűrűn elforduló Hötzendorf, vagy von Hötzendorf utalások azért helytelenek, mert az a tábornok nemesi előneve volt.

⁵ A troppai (ma: Opava, Csehország) székhelyű gyalogezred tulajdonosa 1745 óta maga a mindenkori Habsburg-uralkodó volt.

a trieszti cs. és kir. 55. gyalogdandárt vezette, végül az innsbrucki cs. és kir. 8. gyaloghadosztály irányítójává nevezték ki.⁶ Conrad mind Bosznia–Hercegovina 1878. évi megszállásában, mind az 1882. évi dél-dalmáciai felkelés pacifikálásában is részt vett, így a Monarchia egyik legtöbb harci tapasztalattal rendelkező tábornoka volt.

FERENC FERDINÁND BIZALMI EMBERE

„A főherceg közlése derült égből való villámcsapásként ért.”⁷

A századfordulót követően az osztrák–magyar haderő irányításában egyre meghatározóbb szerepet kapott a trónörökös Ferenc Ferdinánd főherceg, így az ő javaslatára válhatott a Vezérkar főnökévé Conrad. A beosztást korábban – 25 évig – gróf Friedrich von Beck⁸ tábornagy töltötte be, aki 1906-ban már 76. életében járt. Jelzésértékű volt, hogy az idős tábornok ez év őszén a császári hadgyakorlat közben lebukott lováról,⁹ amit sokan – köztük a trónörökös is – ómenként értelmeztek. A legesélyesebb utódnak Oskar Potiorek¹⁰ altábornagyot tartották, aki 1902. december 21. óta Beck helyettese volt.¹¹ Jóllehet Potiorek kiváló tábornoknak számított (a Monarchia katonai elitjét képző Hadiiskolát évfolyamelsőként végezte el 1877-ben), a haderő irányításában egyre erősebb befolyást szerző trónörökös valószínűleg hatalmának jelzése miatt, kvázi dachból negligálta őt. Tette ezt annak ellenére is, hogy Potiorek ambícióit Becken túl maga az uralkodó is támogatta. Ferenc Ferdinánd viszont Conradért lépett sorompóba, és keresztülvitte utóbbi kinevezését.¹² Mindennek megfelelően az altábornagy is meglepetéssel értesült a trónörökös szándékáról és arra kérte a főherceget, hogy változtassa meg döntését és ne nevezze ki.¹³

Az első alkalommal még nemet mondó, a beosztást elfogadni ódzkodó Conradot azonban hamarosan utolérte a főherceg szárnysegédjének levele, amely nem adott

⁶ BALLA, 2010. 101.

⁷ CONRAD, 1921. 33.

⁸ Friedrich von Beck-Rzikowsky (1830–1920) gróf, cs. és kir. vezérezredes (a Rzikowsky névtagot 1913 óta viselte).

⁹ KRONENBITTER, Günther: *Der Krieg im Frieden*. München, R. Oldenbourg, 2003. 58.

¹⁰ Oskar Potiorek (1853–1933) cs. és kir. tábornagy. 1911-től boszniai tartományi kormányzó, 1914-ben a balkáni cs. és kir. csapatok főparancsnoka.

¹¹ JERÁBEK, Rudolf: *Potiorek. General im Schatten von Sarajevo*. Graz–Wien–Köln, Styria, 1991. 28. (a továbbiakban: JERÁBEK, 1991.) – BALLA, 2010. 249.

¹² JERÁBEK, 1991. 32.

¹³ Az első világháborút követően Conrad egyenesen úgy fogalmazott, hogy „akaratom ellenére neveztek ki”. Franz CONRAD von Hötzendorf: *Meine Rolle vor dem Kriege. Danzers Armee Zeitung*, 1919. január 23. 1.

lehetőséget további apellátára. A tábornok valóságos dicshimnuszt kapott a főhercegtől: „Arról, hogy Őfelségét tájékoztattuk: az egész hadsereg az Ön kinevezését kívánja, mindez ismeretes Excellenciád számára. Mi több Frigyes főhercegtől,¹⁴ de még inkább Jenő főhercegtől¹⁵ is olyan jelentést kapott Ő Császári Felsége, hogy álláspontjuk szerint Ön a legalkalmasabb személy a Vezérkar főnökének”.¹⁶ Conradot a Belvedere-be rendelték, ahol kénytelen volt elfogadni a felkérést, mivel Ferenc Ferdinánd olyan határozottan lépett fel, hogy „katonaként nem mondhattam nemet. Ez volt a végzetem”.¹⁷

A Vezérkar új főnöke nemsokára magával I. Ferenc Józseffel is találkozott. Kinevezésekor az altábornagy azt kérte az uralkodótól, hogy véleményét nyíltan kifejtse. A király válasza az volt, hogy nem pusztán megengedi, hanem a tábornok kötelességévé is teszi ezt. Conrad igen komolyan ragaszkodott beosztásának ezen aspektusához, amely több ízben heves vitákhoz vezetett. Az egyik ilyen alkalommal az uralkodó például dühösen verte öklével az asztalt, miközben azt mondta: „mindig ideges leszek, ha az Ön feljegyzéseit olvasom!”¹⁸

A PREVENTÍV HÁBORÚ APOSTOLA

„A szellemes, leleményes és gondolatgazdag [...] Conrad azt a célját követte, hogy a súlyosan veszélyeztetett birodalom nagyhatalmi állását megőrizze.”¹⁹

Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnöki kinevezése a hadsereget is meglepetésként érte. Ebből is adódott, hogy már új beosztása kezdetén konfliktusok egész sorába bonyolódott, mivel „számos vezető személyiséggel” került ellentétbe politikai és a hadvezetést érintő kérdésekben.²⁰ Ekként a Vezérkar főnöke vált a Monarchia létét veszélyeztető folyamatok egyik legfontosabb bírálójává, ám maga is észrevette, hogy prognózisait sokszor nem vették elég komolyan, és agresszornak

¹⁴ Habsburg Frigyes főherceg (1856–1936), tábornagy, 1914–1916 között a Monarchia haderejének főparancsnoka.

¹⁵ Habsburg Jenő főherceg (1863–1954), tábornagy, Conrad kinevezése idején a XIV. hadtest parancsnoka. Az első világháború idején a balkáni, ill. a délnyugati fronton szolgált.

¹⁶ CONRAD, 1921. 33.

¹⁷ PASTOR, Ludwig von: *Conrad von Hötzendorf*. Wien, B. Herder, 1916. 42.

¹⁸ CONRAD, 1921. 36. Az egyik vezérkari törzstiszt egy másik esetről is tudósít, amikor a császár idegességét ujjainak az asztalon való dobolással, járkálással, valamint az ablakon való kinézéssel vezette le, miközben Conrad jelentését hallgatta. ZEYNEK, Theodor Ritter von: *Ein Generalstabsoffizier erinnert sich*. Szerk. BROUCEK, Peter. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 2009. 130.

¹⁹ ARMINIUS: *Feldherrnköpfe, 1914/18*. Leipzig, K. F. Koehler, 1932. 115.

²⁰ CONRAD, 1921. 13.

minősítették. Az altábornagy megbízatásának kezdetétől a preventív háború gondolatának elkötelezett híve lett, a dualista állam fennmaradását egy megelőző, győztes hadjárattól várta.

Conrad tehát „feje tetejére állította Clausewitz nevezetes tételét, mivel számára a politika csupán a háború előkészítése” volt.²¹ Mindazonáltal fontos megjegyeznünk, hogy az altábornagy agresszív nézetrendszere nem öncélú kardcsörtetés volt, hanem a Monarchiát fenyegető nacionalista hullámokra adott válasznak tekinthető. A vezérkari főnök politikájának megértéséhez érdemes felidézni, hogy a tábornok az 1867. évi kiegyezésben is már a birodalom egységében való szakadást látta, és sérelmezte, hogy a Monarchia irányításában csaknem teljes paritást élvező Magyar Királyság a közös kiadások csak mintegy egyharmadát biztosította.²² A tábornok pályáját ennél fogva a Monarchia fenntartása melletti harcként definiálta,²³ egyszerűen mintegy leképezve a cs. és kir. haderő fekete–sárga jellegét és mentalitását. Ideológiai szempontból a vezérkari főnök elképzeléseit a szociáldarwinizmus vezérelte. Úgy vélte, hogy a népek közötti versengésnek nyers biológiai alapja van, amely a pusztta létért folytatott harcot jelenti.²⁴ A háborútól Conrad a Monarchia népeinek megerősödését várta.²⁵

Mindebből következően a Vezérkar főnöke egyik legfontosabb feladatának a Monarchia potenciális ellenségei ellen való felkészülést, valamint a velük való leszámolás előkészítését tartotta. Az Orosz Birodalom mellett Conrad ellenségként számolt Szerbiával és Montenegróval, mi több a szövetséges Olaszországgal és Romániával is. Mindebből az is következett, hogy a vezérkari főnöknek olyan tervekkel kellett kidolgoznia, amelyek lehetővé tették az érintett államokkal való szakaszos leszámolást, elkerülve az ellenük folytatott *egyszerre való* háborút, amely bizonyosan a dualista állam vereségével fog véget érni.²⁶

Conrad meggyőződéssel vallotta: a Monarchia ingatag épületét a hadsereg tartja össze,²⁷ vagyis a katonai szférára vár a birodalom megmentése. Az altábornagy igen elégedetlen volt elődje teljesítményével: úgy vélte, hogy Beck, valamint a korszak hadügyminiszterei „a belpolitika történéseit és azok káros befolyását nem háritot-

²¹ HAJDU Tibor–POLLMANN Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Budapest, Osiris, 2014. 46.

²² CONRAD, 1921. 19.

²³ CONRAD, 1921. 28.

²⁴ SONDHaus, Lawrence: *Franz Conrad von Hötzendorf. Architekt der Apokalypse*. Wien–Graz, Neuer Wissenschaftlicher, 2003. 90–91. (a továbbiakban: SONDHaus, 2003.)

²⁵ PEBALL, Kurt: *Conrad von Hötzendorf. Private Aufzeichnungen*. Wien–München, Amalthea, 1977. 303. (a továbbiakban: PEBALL, 1977.)

²⁶ CONRAD, 1921. 41.

²⁷ CONRAD, 1921. 50.

ták el”, így a hadsereg szekere „elakadt a mély homokban”.²⁸ Conrad energikusan látott hozzá a hadsereg modernizációjához, és helyesen ismerte fel, hogy a Monarchia stabilitását súlyosan veszélyezteti a Balkán ingatag helyzete, ebből következően pedig – a Beck-érától eltérően – nemcsak az Oroszország elleni hadműveletekre kell felkészülni.²⁹

A vezérkari főnök néhány héttel hivatalba lépése után Budapesten látogatást tett Wekerle Sándor magyar királyi miniszterelnöknél.³⁰ Ekkor már személyesen is meg tapasztalhatta, hogy a koalíciós magyar kormány továbbra is foggal-körömmel ragaszkodik az 1889 óta befagyasztott újonclétszámhoz.³¹ Mindennek ellenére új beosztása után nem sokkal Conrad intenzíven kezdett magyarul tanulni; amit a hazai közvélemény akként értelt, hogy az altábornagy „rokonszenvet érez a magyarok iránt”.³² Mindez jól jelezte, hogy a tábornok tisztában volt a transzlajtán birodalomfél – vagyis hazánk – súlyával, mi több, minél mélyebben meg kívánta érteni a magyar mentalitást, nem utolsósorban pedig példát adott a ma oly divatos „élethosz-szig tartó” tanulásból. A Vezérkar főnöke egy 1908. évi feljegyzésben azt is megfogalmazta, hogy a Monarchia külpolitikája csak akkor lehet sikeres, ha stabil belpolitikai háttér adott, és a Magyar Királysággal való viszony szilárd és rendezett.³³

A Vezérkar főnök legnagyobb ellenfelévé a császári és királyi külügyminiszter Alois Lexa von Aehrenthal vált.³⁴ Bár maga a miniszter nem volt pacifista, úgy vélte, hogy Conrad eltúlozza azokat a veszélyeket, amelyek a dualista államot fenyegették. A Monarchia belső bajait diplomáciai sikerekkel kívánta kiegyenlíteni. A tábornok a külügyminisztert ekképp jellemezte: „[Aehrenthal] úgy tekintett Európára, mint egy pókhálóra, amelynek a Ballhausplatz a középpontja; magára pedig mint a pókra, amely ezt a hálót egyedül mozgatja. Egy új Bismarcknak tartotta magát, és környezete megerősítette őt ebben a hitében.”³⁵

²⁸ CONRAD, 1921. 300.

²⁹ ZEINAR, Hubert: *Geschichte des österreichischen Generalstabes*. Wien, Böhlau, 2006. 416.

³⁰ Sz. n.: A vezérkari főnök Budapesten. *Pesti Napló*, 1906. december 7. 2.

³¹ A véderőről szóló 1889. évi VI. törvény a Monarchia egészére 103 100 főnyi újonclétszámot írt elő, amelyhez egészen az azonos nevű 1912. évi XXX. törvény elfogadásáig nem nyúltak. A sors íróniája, hogy – igen hasonló okok miatt – 1889-ben Tisza Kálmán, 1912-ban pedig fia, Tisza István gróf népszerűsége is a véderőtörvény miatt zuhant jelentősen. Mindehhez ld. ANKA László: Apponyi Albert és az 1889-es Nagy Véderővita. In: *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. I. köt. Főszerk. MARINOVICH Endre. Budapest, VERITAS–Magyar Napló, 2016. 300–302.

³² Sz. n.: A vezérkari főnök magyar leckéi. *Pesti Napló*, 1907. április 5. 9.

³³ REGELE, Oskar: *Feldmarschall Conrad. Auftrag und Erfüllung 1906–1918*. Wien, Herold, 1955. 81. (a továbbiakban: REGELE, 1955.)

³⁴ Alois Lexa von Aehrenthal (1854–1912), gróf, cs. és kir. külügyminiszter.

³⁵ PEBALL, 1977. 63, 157.

Az Aehrenthal–Conrad közötti viszály 1911-ig jórészt a színpalak mögött zajlott, de az olasz agresszió katalizálta e két férfi drámai antagonizmusát. Ezt a helyzetet mindennél jobban illusztrálja egy 1910. évi eset, amikor a külügyminiszter kijelentette, hogy „a Vezérkar kísérteteket lát”. Conrad erre azzal replikázott, hogy Aehrenthal meg fogja látni e szellemek materializálódását.³⁶ Később – már a világháború folyamán – feleségének ekként vallott a volt külügyminiszterrel kapcsolatos érzéseiről: „Ki kellene ásni Aehrenthalt a sírból, és megmutatni neki, mit idézett elő politikája!”³⁷ Egy újságírónak már finomabban fogalmazott, amikor kijelentette: „Aehrenthalnak nem volt horizontja [...] félreismerte az európai helyzetet”³⁸

Meghatározó fontossággal bírt Conrad pályája során, amikor 1907 tavaszán látogatást tett a Német Birodalomban, ahol alkalma nyílt megismerkedni a német vezérkari főnökkel, valamint II. Vilmos császárral is. Az altábornagyra mély benyomást gyakorolt „a győzelmes katonanemzet”,³⁹ és személyesen megismerve német kollegáját, Helmut von Moltkét, meggyőződhetett arról, hogy az hasonlóan fatalista módon tekintett a jövő események elé. Moltke ugyanis a háborút elkerülhetetlennek tartotta, és azt a németek és szlávok közötti létért folytatott küzdelemként interpretálta.⁴⁰

AZ ANNEXIÓS KRÍZIS

„A Monarchia életének sorsdöntő napjai voltak ezek. Most már minden elveszett... Tíz év alatt a Monarchia akkora állammá zsugorodik össze, mint Svájc.” (Conrad, 1909)⁴¹

³⁶ NOWAK, Karl Friedrich: *Der Weg zur Katastrophe*. Berlin, Kulturpolitik, 1926. LI. (a továbbiakban: NOWAK, 1926.)

³⁷ CONRAD, Gräfin [Gina] von Hötzendorf: *Mein Leben mit Conrad von Hötzendorf*. Leipzig, Grethlein, 1935. 96.

³⁸ NOWAK, 1926. XXXVIII. Conrad véleményét erősíti, hogy Aehrenthal 1909-ben így értékelte a balkáni helyzetet: „Ha a Monarchia részéről a gazdasági sűrlődásokat sikerül rendezni, [...] akkor mindennél valószínűbb, hogy Szerbia igyekezni fog Ausztria–Magyarországra támaszkodni és ez esetben Szerbia Monarchiához való hozzácsatolása kezdetben gazdasági, később pedig katonai vonatkozásban is magától fog végbemenni. Ugyanezt lehet mondani Montenegróról is”. SAPOSNYIKOV, Borisz: *A hadsereg agya*. I–III. köt. Budapest, Honvédelmi Minisztérium, 1970. II. 148.

³⁹ CONRAD, 1921. 69–70.

⁴⁰ DORNIK, Wolfram: *Des Kaisers Falke. Wirken und Nach-Wirken von Franz Conrad von Hötzendorf*. Innsbruck–Wien–Bozen, 2013. 75. (a továbbiakban: DORNIK, 2013.)

⁴¹ REGELE, 1955. 57.

Jóllehet Conrad célkeresztjében Olaszország állt, hamarosan a balkáni helyzet fenyegetett háborúval. A közhangulat a Monarchia délszlávok lakta részein drámaian romlott. Az 1905. évi magyar belpolitikai válság különösen nagy feszültségeket idézett elő Horvátországban. A zágrábi helyőrség parancsnoka, Moritz von Auffenberg altábornagy⁴² egyenesen „reménytelennek” nevezte a helyzetet, és nyomatékosan felhívta Conrad figyelmét, hogy a horvátok egy dologban egységesek: a Magyarország iránti antagonizmusban.⁴³ Ezt a válságot a második Wekerle-kormány sem tudta kellő hatékonysággal kezelni.

1908 nyarán sűrű viharfellegek gyülekeztek a Monarchia déli határainál. Miután az Oszmán Birodalom az ifjútörök mozgalom hatására átalakult, reális esély volt arra, hogy a törökök visszakerék a formálisan csak okkupált Bosznia–Hercegovinát. A két tartomány iránt azonban Szerbia is érdeklődött, amelyhez Szentpétervár támogatását is elnyerte. Tisztázni kellett a dualista állam és az Orosz Birodalom érdekszférait: ez 1908. szeptember 16-án történt meg Buchlauban. A morva kisvárosban Aehrenthal és orosz kollégája, Izvolszkij megállapodtak abban, hogy a Monarchia annektálhatja Bosznia–Hercegovinát, viszont visszaadja a törököknek a szintén harminc éve korábban megszállt Novi Pazar-i szandzsákot.⁴⁴ Cserébe a dualista állam ígéretet tett arra, hogy támogatja az oroszok Dardanellákra vonatkozó régi igényét. Miután az egyezmény kiszivárgott, óriási nemzetközi válság eszkalálódott, amely közvetlenül háborúval fenyegetett.

Bosznia–Hercegovinát a Monarchia 1908. október 6-án annektálta, válaszul a szerbek részleges mozgósítást hajtottak végre.⁴⁵ Conrad három nappal később már a magyar kormánnyal tárgyalt a háború idején szükséges teendőkről: ez a tény ismét bizonyította milyen fontossággal bírt a Magyar Királyság.⁴⁶ Nemzetközi – különösen a brit – közvetítés végül lecsillapította a felkorbácsolt viszonyokat, viszont ettől kezdve – egészen 1914-ig – a háború lehetősége szinte minden évben fennállt a Monarchia és Szerbia között.

A Vezérkar főnöke már az 1908. augusztus 19-én tartott közös minisztertanácsi ülésen Bosznia annexióját, valamint a Szerbia elleni preventív háború megindítását javasolta. Az altábornagy felhívta a figyelmet arra, hogy nem csak arra kell figyelni, mi az annexió kockázata, hanem arra is, hogy mi a rizikója annak, ha az *nem* történik

⁴² Moritz von Auffenberg (1852–1928) k. u. k. gyalogsági tábornok, 1911–1912 folyamán hadügyminiszter, 1914-ben a 4. hadsereg parancsnoka.

⁴³ CONRAD, 1921. 77.

⁴⁴ RAUCHENSTEINER, Manfred: *Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása*. Budapest, Zrínyi, 2017. 16. (a továbbiakban: RAUCHENSTEINER, 2017.)

⁴⁵ RAUCHENSTEINER, 2017. 17.

⁴⁶ Sz. n.: Bosznia annexiója. *Budapesti Hírlap*, 1908. október 10. 3.

meg.⁴⁷ A tábornok úgy vélte, hogy a Monarchia soha vissza nem térő alkalmat veszítene passzív magatartásával, mivel Oroszország és az Oszmán Birodalom gyengesége miatt csak Olaszország esetleges agressziójával kell számolni, amelyet azonban jelen körülmények között a cs. és kir. haderő képes elhárítani.⁴⁸ Az olasz kérdés rendezéséhez tehát mindennél kedvezőbbek a feltételek,⁴⁹ így a vezérkari főnök gyors és erőteljes katonai fellépést szorgalmazott, de ismét szembekerült Aehrenthal külpolitikájával.

Conrad az annexióban a birodalom túlélésnek zálogát látta, ezért Aehrenthalnak így írt október 24-én: „*Örömmel üdvözölhattük, hogy harminc év stagnálás után a Monarchia az annexió révén ismét kinyilvánította élni akarását.*”⁵⁰ Az altábornagy azonban nem kívánt megállni ezen a ponton, és erőteljesen érvelt Szerbia megszállása, sőt anektálása mellett.⁵¹ Mindez magában foglalta egy lehetséges orosz–osztrák–magyar háború lehetőségét, de a németek támogatásukról biztosították a Monarchiát.⁵²

Bécs és Belgrád a háborúhoz 1909 márciusában állt a legközelebb, amikor a közös minisztertanács felhatalmazta Conradot a B-eset lefolytatásához, amely öt hadtest – vagyis a birodalom haderejének mintegy egyharmadának – mozgósítását jelentette. A háború végül elmaradt, mivel az 1905. évi forradalomtól meggyengült Orosz Birodalom rábírtá Belgrádot, hogy függessze fel agresszív politikáját, elsősorban pedig a boszniai agitációt.⁵³ A cár visszakozását látva Belgrád – később végzetesen hazug – ígéretet tett délszláv propagandájának felfüggesztésére.⁵⁴ Jóllehet a boszniai krízis az Osztrák–Magyar Monarchia jelentős diplomáciai sikerével végződött, az első világháborút követően Conrad a válságban a végső, döntő győzelem elszalasztását látta. Emlékiratában így fogalmazott: „1908–09-ben sem Szerbia, sem Oroszország nem volt felkészülve a háborúra, [...] miközben Ausztria–Magyarország igen”.⁵⁵ A tábornok bizalmas körben 1909 elején így nyilatkozott: „Minden háború bizonytalan vállalkozás; ez azonban nem lehet ok arra, hogy elkerüljük azt, ha arra alkalom

⁴⁷ *Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der österreichisch-ungarischen Monarchie 1908–1914.* Szerk. SCHMIED-KOWARZIK, Anatol. Budapest, Akadémiai, 2011. 189. (a továbbiakban: SCHMIED-KOWARZIK, 2011.)

⁴⁸ DORNIK, 2013. 78.

⁴⁹ SCHMIED-KOWARZIK, 2011. 193.

⁵⁰ CONRAD, 1921. 127.

⁵¹ SONDHANUS, 2003. 102. – CONRAD, 1921. 167.

⁵² SAPOSNYIKOV, 1970. II. 110–111.

⁵³ SAPOSNYIKOV, 1970. II. 124.

⁵⁴ ROTHENBERG, Gunther: *The Army of Francis Joseph.* West Lafayette, Purdue University, 1976. 155–156.

⁵⁵ CONRAD, 1921. 174.

kínálkozik. Világos, hogy a lehető legjobban fel kell készülni rá, és ha ez megvan, akkor higgadt belenyugvással, idegesség nélkül lehet az események elébe menni.⁵⁶ A vezérkari főnök magatartását egyébként a Monarchia tábornoki kara is osztotta.⁵⁷

Conradot 1908. november 1-jén táborszernaggyá, majd e hónap 15-én a fegyvernemi ekvivalens rendfokozatba, gyalogsági tábornokká léptették elő.

REFORMOK A HADSEREGBEN

„Az Osztrák–Magyar Monarchia a világháború kezdetén nem rendelkezett azzal a létszámmal és felszereléssel, mint amilyet képes lett volna kiállítani.”⁵⁸

Conrad vezérkari főnökségének központi kérdésévé a haderő helyzetének javítása vált; ezen a területen szintén konfrontálódnia kellett ellenfeleivel, így a magyar kabinettel is. Az altábornagy elkeseredetten ismerte fel, hogy a második Wekerle-kormány sem revideálta azt a nézetet, amely megakadályozta a cs. és kir. hadsereg anyagi helyzetének javítását, illetve az újonclétszám emelését. Mindennek következtében az Osztrák–Magyar Monarchia hadereje az európai nagyhatalmak közül a legkisebb költségvetéssel gazdálkodhatott, sőt az egy főre jutó hadikiadás alig haladta meg a többi európai állam hasonló mutatóját.⁵⁹

A politikai szféra heves ellenállása miatt fulladt kudarcba a vezérkari főnök dédelgetett terve, amely a tartalékhadsereg kiépítésére vonatkozott. Ennek hiánya a világháború előestéjén igencsak súlyosan esett latba, mert a Monarchia egyszerűen túl kevés katonával rendelkezett ahhoz, hogy érdekeit megvédje. A vezérkari főnök működésének fontos sikere volt ugyanakkor hivatalának és az általa vezetett *Generalstab*nak eredményes újjászervezése. Conrad elérte, hogy a vezérkar jobban függetlenedjen a Hadügyminisztériumtól, és újraformálta szervezete struktúráját, létre-

⁵⁶ CONRAD, 1921. 148.

⁵⁷ AUFFENBERG, Moritz von Komarów: *Aus Österreich-Ungarns Teilnahme am Weltkriege*. Wien, Ullstein, 1920. 121.

⁵⁸ CONRAD, 1921. 277.

⁵⁹ REGELE, 1955. 160. 1906-ban az egy főre jutó katonai kiadás a Monarchiában 9,6 koronára rúgott, miközben az Orosz Birodalom 9,8, a Német Birodalom 22, Olaszország 11,6, Franciaország: 23,8, Nagy-Britannia 36, végül Szerbia 7,2 koronát költött ilyen célra. A Monarchia ebbéli kiadása 1914-re – nem kis mértékben Conrad munkájának eredményeként – 14 koronára nőtt (68 %-os növekedés), ám a németek ekkor már 43,7 (kb. 50 %), a franciák 39 (61 %), az angolok 38,4, (7 %) míg a szerbek 12 koronát (60 %) költöttek. A fegyverkezési versenyben igencsak lemaradtak az oroszok 10,7 korona kiadással (11 %). Jól látható, hogy a dualista állam bár sokat hozott be korábbi hátrányából, valójában szintén lemaradt a fegyverkezésben, ráadásul a plusz kiadások jelentős része a flotta fejlesztésére ment el.

hozva az ún. Etappenbürot, amely a mozgósításért, valamint a tábori hadseregek kialakításáért felelt.⁶⁰ Mindent egybevetve a conradi reformok célja a háború hatékony előkészítése lett.

A legkézzelfoghatóbb reformot a gyalogság egyenruhájának lecserélése jelentette. A korábbi kék színű uniformisokat a vezérkari főnök intenciói alapján csukaszürkére változtatták, amely szín leginkább a délnyugati hadszíntér köves-sziklás vidékén nyújtott kitűnő rejtőzést, kevésbé volt azonban praktikus a végtelen galíciai pusztákon.⁶¹ Így azután önmagában az egyenruha színének kialakításában is felismerhető volt a szándék: preventív vagy védekező háború Olaszország ellen.

Az altábornagy szándékai az egyenruha kérdésében azonban több szempontból is csak részlegesen teljesültek: elsőként a hadsereg anyagi erőforrásai nem tették lehetővé kellő számú uniformis gyártását, így azután 1914-ben mind a közös hadsereg, mind a két honvédség, mint a népfelkelés alakulatainak többsége kék ruházatban vonult hadba. Súlyosabb gond volt azonban, hogy a konzervatív lovassági parancsnokok kieszközölték, hogy a csukaszürke reform ne érintse a háttér fegyvernemet: Ferenc József így engedélyezte számukra, hogy pl. a huszárok kék kabátban és vörös posztónadrágban vonulhassanak hadba,⁶² aminek katasztrofális következményei lettek a háború első hónapjaiban. A vezérkari főnök a lovasság esetében legalább elérte, hogy azok 1908-tól telefonos és géppuskás alakulatokkal rendelkezzenek. Kudarcot vallott azonban abban, hogy a lovasságot gyalogsági ásóval, szuronnyal szereljék fel, kiegészítve a hagyományos fegyverzetet, továbbá korszerűsítsék a fegyvernem – döntően frontális támadásra törekvő – szabályzatait.

Conrad felismerte, hogy amíg a nemzeti parlamentek nem szívesen adnak pénzt a közös hadsereg fejlesztésére, addig a császári-királyi Landwehr és a magyar királyi Honvédség nagyobb prioritást élvez náluk, így hozzálátott a két honvédség átalakításához és erősítéséhez. A Landwehnnél különösen jelentős változást jelentett három ezred speciális, hegyi felszereléssel való ellátása, amely nagymértékben növelte Német-Ausztria védelmi képességeit. Magyar részen pedig a vezérkari főnök támogatta a Honvédség tüzérséggel való felszerelését;⁶³ erre azonban végül csak 1913-ban került sor.

⁶⁰ SONDHAUS, 2003. 96.

⁶¹ ROTHENBERG, 1976. 150.

⁶² SONDHAUS, 2003. 98. Maga Conrad így írt erről: „*Őfelsége szembetűnően a parádé hagyományainak megtartása miatt utasította el ezt a javaslatot.*” CONRAD, 1921. 305. – A vezérkari főnök egyébként már 1907 decemberében követelte a lovasság, valamint a tüzérség alakulatainak csukaszürke egyenruhával való ellátását. REGELE, 1955. 204.

⁶³ CONRAD, 1921. 305.

A vezérkari főnök azonban mindvégig elégedetlen maradt a hadsereg fejlesztésének kérdésével, és különösen a rendelkezésére bocsátott anyagi források mértékével. A pohár 1910-ben telt be a gyalogsági tábornoknál, amikor Franz Xaver von Schönaich hadügyminiszter⁶⁴ 332 millió korona extra-forrást biztosított a flotta fejlesztésére, miközben a szárazföldi haderő költségvetése csökkent.⁶⁵ Conrad hiába mutatott rá arra, hogy „a legszebb tengeri győzelem sem egyenlíti ki a szárazföldi vereséget”,⁶⁶ Ferenc Ferdinánd navalizmusa erősebb volt érveinél. Conrad egyébként igen észszerű javaslatokat tett le az uralkodó asztalára, így 1909 folyamán szorgalmazta 1200 repülőgép beszerzését; bár a kortársak az eset után – jellemző módon – egyenesen örültek bélyegezték.⁶⁷

A katonai költségvetés emelésének érdekében folytatott harcának fontos állomása volt az 1911. március 5-i minisztertanácsi ülés, ahová érintettsége és szakértelme folytán hívták meg, hiszen éppen ez a téma volt napirenden.⁶⁸ Conrad ekkor erőteljesen érvelt a büdzsé növelése mellett, mivel a meglévő gazdálkodási keretet túlságosan csekélynek tartotta.

Conrad a két éves vezérkari tiszti képzés időtartamát három esztendőre emelte,⁶⁹ és dacára annak, hogy az altábornagy kiváló elméleti szakírónak számított, a képzés során a gyakorlati részt erősítette meg a teoretikus tantárgyak rovására.⁷⁰ A tábornok átalakította a hadgyakorlatok rendszerét is; azokat igyekezett reálisabbá tenni: elsődleges célja a tisztek támadó és kezdeményező készségeinek emelése volt, és annak ellenére erőltette a gyalogság tömegrohamra építő doktrínáit, hogy felismerte saját tűzérének relatív gyengeségét.⁷¹ Emellett továbbra is folytatódott a csapatok gyilkos túlterhelése a gyakorlatokon: a hadosztályok számára gyakran napi 60 km menetet írtak elő, amelynek következtében számos katona behalt a fáradalmakba. Conrad ezen a téren abszolút hiteles követője volt a Habsburg-birodalmi tábornoki hagyományoknak, amely jobban negligálta a saját csapatok sorsát, mint az más hadseregekben szokásos volt, és gyakran túlzott véráldozatokkal akarta pótolni a gyenge hadműveleti tervekben, valamint limitált anyagi erőforrásokból következő hátrányát.

A conradi reformokat egyébként a külföldi attasék nagyra értékelték, és különösen az olaszok és franciák tekintették példaértékűnek a hadgyakorlatok átalakítását.

⁶⁴ Franz Xaver von Schönaich (1844–1916) cs. és kir. gyalogsági tábornok.

⁶⁵ DORNIK, 2013. 86.

⁶⁶ CONRAD, 1922. 132.

⁶⁷ ZEYNEK, 2009. 135.

⁶⁸ SCHMIED-KOWARZIK, 2011. 49.

⁶⁹ ZEINAR, 2006. 533.

⁷⁰ SONDHAUS, 2003. 98.

⁷¹ SONDHAUS, 2003. 99.

Ám paradox módon I. Ferenc József hűvösen fogadta a változtatásokat, amelyek egyik leglátványosabb eleme a gyalogság szürke masszává való változása volt. Az uralkodó úgy érezte, hogy ez az „új” hadsereg már nem is annyira a Legfelsőbb Hadúr hadereje, hanem sokkal inkább a Vezérkar főnökének modern hadigépezete.

CONRAD ELSŐ BUKÁSA

„Minden tábornok életében elérkezik az a pillanat, amikor a szolgálat érdekében egy fiatalabbnak kell a helyét átadnia.”⁷²

A sikeres boszniai annexió után sem csillapodtak a feszültségek a Balkánon. 1909-ben a gyalogsági tábornok átdolgozta a mozgósítási és hadművelési terveket. A Monarchia tizenhat hadtestét három csoportra osztotta: a balkáni „minimumcsoport” három hadtestet foglalt magában, és ezeknek minden körülmények között ezen a hadszíntéren kellett maradniuk, hogy megvédjék a dualista állam határait. A csapatok zömét – kilenc hadtestet – vagy Olaszország vagy Oroszország ellen kívánta bevetni. Stratégiai tartalékként pedig négy hadtest állt rendelkezésre: ezek feladata az volt, hogy vagy a főerőkhöz, vagy a balkáni csoporthoz csatlakozva offenzívan lehessen fellépni valamelyik frontszakaszon. Conrad úgy vélte, hogy a Monarchia két fronton még sikerrel háborúzhat, de ha egyszerre lép fel ellenségesen Olaszország, Oroszország és Szerbia, akkor a küzdelem kimenetele csak vereség lehet a dualista állam számára.

A vezérkari főnök terveit az utókor hevesen bírálta, rámutatva arra, hogy a taktika terén kiváló tábornok stratégiai szempontból kevesebb tapasztalattal bírt.⁷³ A terv Achilles-sarka kétségtelenül a tartalék felhasználása volt, és az a tény, hogy a vezérkar nem számolt azzal a lehetőséggel: a Szerbia elleni hadüzenetet *követően* kezdődik az Oroszország elleni háború, amikor a B-lépcső már a Balkán felé tart.

A vezérkari főnök beosztása kezdetétől egyre fontosabb hivatalokat és kitüntetésekert szerzett. 1907. február 4-én titkos tanácsos lett (ekkortól illette meg az „Excellenciás” cím),⁷⁴ majd 1908 augusztusában megkapta a Vaskorona Rend 1. osztályát. Rá egy évvel a cs. és kir. 39. gyalogezred (székhelye: Debrecen) tulajdonosa lett. 1910 augusztusában pedig osztrák bárói rangot kapott, amellyel a ciszlajtán főnemes-

⁷² Idézi SAPOSNYIKOV, 1970. II. 397. Conrad valójában 1913-ban fogalmazta meg ezt a gondolatot, de érzéseiben, gondolataiban hasonló lelkiállapotban volt már két évvel korábban is.

⁷³ SONDHAUS, 2003. 107.

⁷⁴ PASTOR, 1916. 48.

ség tagjává vált.⁷⁵ Miközben Conrad egyre emelkedett a hivatali és presztízis ranglétrán, viszonya fokozatosan megromlott Ferenc Ferdinánddal; döntően a flotta kérdése miatt.

Conrad első bukása már 1911 elején körvonalazódott. Ekkorra világossá vált, hogy a következő öt esztendőben a szárazföldi haderő fejlesztésére alig fog több forrás rendelkezésre állni. Az elkeseredett gyalogsági tábornok így 1911. február 13-án felmentését kérte – némileg a sors iróniája volt, hogy Budapesten adta be kérelmét az uralkodóhoz,⁷⁶ hiszen a költségvetési kérdés rendezését nagymértékben a magyar politikai elit akadályozta. I. Ferenc József azonban nem fogadta el a lemondását. A probléma azonban ezzel nem volt megoldva; néhány hónappal később a tábornok kijelentette, hogy amennyiben a szárazföldi haderő költségvetése továbbra is stagnál, akkor a birodalom súlya fog csökkenni Európában. Rámutatott arra is, hogy miközben a szárazföldi erők békelétszáma 415 800 katona volt, addig a dualista állam közalkalmazotti létszáma 536 ezer főre rúgott.⁷⁷ Tisza István gróf, a magyar Képviselőház elnöke ahhoz a kisebbségben lévő csoporthoz tartozott, amely – egyetértve a Vezérkar főnökével – felismerte a haderő fejlesztésének szükségességét, de egy évvel később a véderőtörvények elfogadtatásakor súlyos belpolitikai válságot kellett átvészelnie.

Conrad első bukását végeredményben a nemzetközi helyzet eszkalációja idézte elő. 1911. szeptember 28-án Olaszország ultimátumot intézett a Portához, amelyben Tripolisz, Kirenaika, valamint a Dodekániszosz szigetek átadását követelte, majd egy nappal később hadat üzent a törököknek. A hadművelet megindítása nem lepte meg Conradot, aki három nappal korábban Aehrenthalhoz fordult, és kifejtette, hogy a tripoliszi hadművelet nem más, mint az Ausztria–Magyarország elleni háború előkészítése. Így fogalmazott: „Szükségesnek tartom nyomatékosan aláhúzni, hogy az előrelátás követelményei szerint az agresszív politikát folytató fél a háborút támadással kell kezdje, mivel ez számára óriási előnyt jelent. Ennek elszalasztása súlyos felelősséget vonhat maga után”⁷⁸

1911. október 12-én a bécsi *Reichspost* újság egy cikket közölt, amely nyíltan kritizálta Aehrenthal békére törekvő politikáját.⁷⁹ A Ballhausplatz szinte azonnal Conradot nevezte meg e cikk szerzőjeként, és az ekkor a már évek óta tartó Aehrenthal–Conrad konfliktus minden korábbi összecsapáshoz képest jobban elmérgesedett.

⁷⁵ BALLA, 2010. 101.

⁷⁶ REGELE, 1955. 168.

⁷⁷ REGELE, 1955. 170.

⁷⁸ SAPOSNYIKOV, 1970. II. 191.

⁷⁹ SONDHHAUS, 2003. 114–115.

A vezérkari főnök beosztására az 1911. november 15-én megtartott uralkodói audiencia tett pontot, amikor Ferenc József keményen megdorgálta a gyalogsági tábornokot, mivel Conrad mindenáron beleszólást akart magának a Monarchia külpolitikájának irányításába. Az agg császár kijelentette, hogy „politikám a béke politikája”, és hogy az Olaszországgal való háború csak úgy képzelhető el, ha a Monarchia támad, ez pedig összeegyeztethetetlen az előbbi elvvel.⁸⁰ A tábornok túlságosan alábecsülte aényt, hogy a közös külügyminiszter az uralkodó egyik legfőbb bizalmasa volt, így az Aehrenthal ért támadásokat Ferenc József önnön személye elleni akcióként értékelte.⁸¹ 1911. november 29-én Conraddal Ferenc Ferdinánd Katonai Irodájának vezetője közölte, hogy másnap fel fogja menteni vezérkari főnöki beosztásából az uralkodó.⁸² Másnap Schönbrunnban valóban sor került Conrad felmentésére. Ferenc József lakonikusan csak így kommentálta a döntést: „Az okok jól ismeretek az Ön számára, erről nem szükséges beszélnünk.” A császár szerfelett szívélyes volt a tábornokkal, és mondanivalóját így zárta: „Barátokként válunk el!”⁸³ A döntés hivatalos bejelentésére az uralkodó trónra lépésének 63. évfordulóján, 1911. december 2-án került sor; ezzel Conrad üstökösként felívelő pályája első ízben tört meg. A bukás nagyságát enyhítendő és a tábornok korábbi szolgálati érdemeit elismerve, a gyalogsági tábornok megkapta a Lipót Rend Nagykeresztjét, egyúttal kinevezték hadsereg-felügyelővé.⁸⁴

Természetesen Conradot igencsak leverte elmozdítása a vezérkari főnöki posztról. Egyik barátjának így ért 1911 karácsonyán: „Az uralkodóból hiányzik, hogy szembenézzen a fenyegető veszedelemmel és azt tevékenyen megelőzze. Ez ugyanaz a politika, amely Magentán és Solferinón át Königrätzig vezetett minket.”⁸⁵ A tábornokot új beosztása nem elégíthette ki, mivel háttérbe szorult, és a politikai helyzetről sok esetben csak a sajtóból tájékozódhatott. Ennek ellenére is szükségesnek látta, hogy a külpolitikával kapcsolatban átfogó javaslatokkal éljen.⁸⁶ Leváltásában minden

⁸⁰ Feldmarschall CONRAD [Franz Conrad von Hötzendorf]: *Aus meiner Dienstzeit (1906–1918)*. II. köt. Wien–Berlin–Leipzig–München, Rikola, 1922. 281–282. (a továbbiakban: CONRAD, 1922.) – ZEINAR, 2006. 464. – Conrad nem ismerhette Ferenc József az 1911. december 6-i minisztertanácsi jegyzőkönyvhöz tett széljegyzetét. Itt az uralkodó azt füzte Aehrenthal azon állításához, miszerint „jobb lenne, ha a katonai körök kevésbé folynának bele a politikába”, hogy „nagyon igaz!” SCHMIED-KOWARZIK, 2011. 428.

⁸¹ URBAŃSKI, August von Ostrymiecz: *Conrad von Hötzendorf. Soldat und Mensch*. Graz–Leipzig–Wien, Moser, 1938. 127. (a továbbiakban: URBAŃSKI, 1938.)

⁸² SONDHAUS, 2003. 115.

⁸³ CONRAD, 1922. 283–285.

⁸⁴ URBAŃSKI, 1938. 128.

⁸⁵ SONDHAUS, 2003. 116.

⁸⁶ SAPOSNYIKOV, 1970. III. 249–250.

valószínűség szerint egy titkos paktum is szerepet kapott, amely Ferenc Ferdinánd és Aehrenthal között jött létre: míg a trónörökös Schönaich hadügyminiszter „fejét kapta meg tálcán”, addig a közös külügyminiszter egy kevésbé vehemens vezérkari főnök kinevezését érte el.⁸⁷ Conrad helyére Blasius Schemua altábornagyot nevezték ki.⁸⁸ A főherceg ugyanakkor most is megakadályozta, hogy Potiorek legyen a Vezérkar főnöke, akire pedig sokan Conrad lehetséges és logikus utódjaként tekintettek.⁸⁹

SZÁMVETÉS

„Különösen ezt a Hötzen-dorfi Konrádot kedveltük. Jól lehetett ropogatni: Hötzen-dorfi Kon-rád!”⁹⁰

Néhány héttel Conrad leváltását követően meghalt Aehrenthal, aki leukémiában szenvedett. Ezen esemény révén a gyalogsági tábornok egyik legengesztelhetlenebb ellenfele távozott az élők sorából. Viszonyukra jól jellemző módon, a halálhír fogadása után sem szűnt meg a tábornok negatív véleménye a külügyminiszterrel kapcsolatban. Aehrenthal halála azonban csak az egyik olyan tényező volt, amely javította Conrad pozícióit. Jó kapcsolatot, mi több barátságot is ápolt egykori kadét-társával, Auffenberg új hadügyminiszterrel, és bár Schemua vezérkari főnöki működése nagymértékben Conrad örökségére épült, az 1912. évi császári hadgyakorlat világossá tette, hogy a korábbi *Chef des Generalstabes* korszerűbben és összességében jobban irányította a birodalom haderejét. A hadsereg-felügyelő bizalmas leveleiben komédiaként értékelte a hadgyakorlatot, amely visszatérést jelent a becki időszakhoz.⁹¹ Az I. Balkán-háború kirobbanásakor, 1912. december 7-én – belátva, hogy Franz Conrad von Hötzen-dorf a legalkalmasabb erre a beosztásra – Ferenc Ferdinánd a gyalogsági tábornok újbóli kinevezése mellett döntött.

A tábornok a Vezérkar főnökeként – ebben a minőségben – az első világháború idején a leghosszabb ideig működött a hadviselő felek között.⁹² Az első öt év, amelyet a Monarchia Vezérkarának élén töltött, alapvetően határozta meg a nagy háború lehetőségeit, egyben a Conraddal szembeni meg nem értés, megágyazott a vere-

⁸⁷ ROTHENBERG, 1976. 163.

⁸⁸ Blasius Schemua (1856–1920) cs. és kir. gyalogsági tábornok. A világháború elején a II. bécsi hadtest parancsnoka. BALLA, 2010. 270–271.

⁸⁹ JERÁBEK, 38.

⁹⁰ Részlet SZILÁGYI György: *Hanyas vagy?* című verséből.

⁹¹ SONDHAUS, 2003. 127.

⁹² REGELE, 1955. 488.

ségnek. Nemzeti tragédiánk, hogy a tábornok reformtörekvéseit – mindenekelőtt a haderő emberi és anyagi erőforrásaink növelésének szükségszerűségét – a hazai politikában valójában csak Tisza István ismerte fel. Conrad 1906 és 1911 közötti céljainak igazát az első világháború bizonyította be:⁹³ a dualista állam túlságosan gyenge haderővel kezdte meg a háborút, amely súlyos vereségeket eredményezett 1914-ben. Az első hónapok kudarcait – a boldog békeidők hivatásos hadseregének pusztulását, mindösszesen pedig több mint egymillió katona elvesztését – a háború végéig nem sikerült kiegyenlíteni.

⁹³ PASTOR, 1916. 49.